

BEDŘICH SMETANA

– 200 godina
od rođenja

đurđa otržan

Bedřich Smetana, tvorac *Vltave*, svoje najpoznatije simfonijske pjesme, uz Antonina Dvořáka, prvi je od dvaju stožernih stupova češke glazbene tradicije, prozvan „ocem češke glazbe“. Otada se u napisima i tekstualnim obradama cijedi svaki podatak o njegovu životu i glazbenom, pa i političkom djelovanju kroz tu prizmu. Mnogi bi se složili da je Dvořák više učinio za češku glazbu od Smetane, ali Smetanu se, jednom postavljenim na to mjesto, najvećma s pravom, ne može s njega maknuti.

Putujući Češkom od Praga prema Jindřichůvu Hradecu, doista mogu posvjedočiti da se, promatrajući krajolike, u virtualnom sluhu čuju češki lugovi i gajevi *Moje domovine*. Čak je u Jindřichůvu Hradecu jedna mala rijeka tako ljupka i bajkovita da se putnik s pravom pita nije li ta rječica nadahnula Smetanu za doživljaj *Vltave*. Sama po sebi, *Vltava* je brza i široka, dinamična, ali ne toliko šarmantna kao na primjer *Rajna*, čija se hirovita jurnjava često može čuti u Schumannovoj orkestraciji, ako je se traži. Kao što pastrva nije Schubertu priskrbila nikakav poseban nacionalni status, tako nije ni *Vltava* Smetani. Glazbe je bilo u Češkoj, i Moravskoj, i prije 1824. godine, ali nije bilo češke domovine. Ako ćemo pravo, tada još ni pojam domovine nije bio nešto ustaljeno i samorazumljivo. Dvjesto godina prije toga, početkom 17. stoljeća i na početku Tridesetogodišnjega rata, koji je uostalom i počeo defenestracijom habsburškog poslanika u

Pragu, Češka (a s njom i Moravska) bila je dio cijenjene carevine velikog Rudolfa, kozmopolita, hermetičara, liberala, renesansnog zanesenjaka i prosvijećenog monarha, čiji je dvor bio središte najraznovrsnijih kultura i umjetničkih pokreta. Slijedom događaja, nakon njegove smrti, kad su donjoaustrijski Habsburzi zatražili za sebe češku krunu, a Česi je ponudili heidelberškom palatinu koji ju je, avaj, i prihvatio, nastao je strašan sukob koji je zapalio cijelu srednju Europu, sukobio katolički i protestantski svijet. Kad je rat završio, u poharanoj Europi i spaljenoj Češkoj i Moravskoj gotovo da nije ostalo ništa od renesansnog misaonog i stvaralačkog bogatstva koje je krasilo Rudolfov dvor. Malobrojni izbjeglice koji su preživjeli habsburške čistke, preko Švedske su našli utočište u Engleskoj i ondje osnovali Royal Society, a posljedice toga rata su rane koje još i danas krvare u sukobima pristalica Vilima Oranskog s katolicima u Irskoj, na primjer. Ali u cijelom tom dugotrajnom i bespoštednom požaru izgorjele su zapravo monarhije kao bogom uređene države, a počele se javljati nacionalne države. Barem neke, jer habsburšku će tek Prvi svjetski rat izbrisati iz političke povijesti srednje Europe.

U tom kaosu oko 1616. pa do 1640. godine, jedan je Hrvat dao primjer onoga što još nije bila domovina, ali je bio zavičaj: Vinko Jelić iz Rijeke sv. Vida, koji je nestao u vihoru rata oko Zaborna na granici triju svjetova. Naime, i glede njegova posla kao glazbenika i glede statusa kao svećenika, moglo se i očekivati da kao i svi njegova kova latinizira ime i prezime, no Jelić nikad nije dopustio da ga drugačije zovu osim Jelić. Njegovim hrvatskim prezimenom. Možemo na to gledati kao na početni proplamsaj nečega što ćemo poslije nazivati sviješću o nacionalnom

identitetu. Kad su Habsburgovci gradili karolinšku cestu i ostale ceste po hrvatskom teritoriju, u Beč su stizala pisma graditelja s terena na starohrvatskom, jer se podrazumijevalo da se u Beču hrvatski razumije i uvažava. Ta se pisma nalaze u riječkom muzeju i divan su primjer tečnog i bogatog starohrvatskog jezika.

Dakle, što je tu bilo država, što domovina, a što zavičaj? Očito da se početkom 19. stoljeća dogodilo razgraničenje tih triju pojmova: država je bila K und K monarhija, domovina Hrvatska, zavičaj Kvarner. Ali mnogi su u Europi htjeli reforme s obzirom na prvi pojam, pojam države. Htjeli su narodnu državu. I narodni jezik. Ideje koje nisu bile strane Slavenima, kao ni Chopinu, Wagneru ili Lisztu. Smetana ih je čuo od njih osobno kad ih je posjećivao. I postao rani disident, napustivši Češku iz ideoloških razloga. No ubrzo se vratio iz Skandinavije, jer je impetus ostvarivanja ideala narodne zajednice bio jači. Smetana je doista skladao češku glazbu, jednostavnu, umilnu, toplu i vedru, u opreci s tjelesnom sudbinom koja mu je uskratila sluh u zrelim godinama života. Ali mu to nije bilo dovoljno. Njegova je glazba bila njegov *opus magnum* ljepote zavičaja, ali i stijeg njegove borbe za češku domovinu; pa kad je gabarite svoje borbe označio pojmovima toposa Višehrada, Vltave itd., omotao je to u zastavu češke domovine. Bez Habsburgovaca, bez protestanata i katolika, bez monarhističkih aspiracija, tek kao zemljovid teritorija koji je on držao domovinskim. I to je odjeknulo. I tako je utemeljio matricu s koje će Dvořak poletjeti u Novi svijet.

To je neprijeporno pozadina epiteta „oca češke glazbe“, ali se u etiketiranju krije i zamka da se time zadovoljimo i gurnemo njegove umjetničke dosege u drugi plan. Smetanine su opere poput malih praških muzeja češkog folkloru, dok je komorna glazba u zaostatku za simfonijskom. Smetana nije nadahnjivao samo svoje sunarodnjake. Ideološki zanos koji je osjećao doveo ga je do toga da talent potpuno posveti službi toga zanosa. Stvorio je divne odraze prirode i ljudskih, narodnih ostvaraja koji su koliko autentični, toliko i privlačni. Možda mu je po tome najbliži Glinka. A nekako je na prvi pogled vidljivo da su prve nacionalne opere zapravo povijesne ili ljubavne zavrzame, s narodnim akterima, jasno. Dugo se išlo tom stazom, pa čak i do, ako hoćemo, naših *Adela i Mare*. Na početku 20. stoljeća, s velikim migracijama u Amerike, nastajala je i nostalgija za domom, što govori o tome da je tada proces usvajanja domovine već bio dovršen. A možda se prvi put javio u osebnom Chopinovu stilu zvanom „žal“, bol od želje da se vrati u kraj iz kojega je došao. U zavičaj. I zvukove zavičaja. Smetana je prvi glasno i nedvojbeno to označio kao dom. Sve karakteristike zavičaja: jezik, glazbene idiome, ritmove, plesove, cjelokupni ugođaj... protegnuo je do granica nekog tuđeg zavičaja. Danas, kad je nacionalizam na trnovitom putu proturječja dobio najrazličitije konotacije, potrebno je prisjetiti se kako je on iznikao, u vremenu bez domovine, s tuđim vladarima, stranim jezicima i nametnutim vjerovanjima. Bedřich Smetana, vedri skladatelj sumorne sudbine, svoj je status utemeljitelja češke glazbe besprijekorno zaslužio, makar i izvanglazbenim sredstvima, nacionalnim ideološkim zanosom.